

ZUZANA ZELINOVÁ – ANDREJ KALAŠ:**Fysiognómika – zabudnuté antické umenie (pramene a interpretácie)**

Bratislava: Univerzita Komenského 2021, 260 s.

V polovici tohto roka vyšla vo Vydavateľstve Univerzity Komenského monografia s názvom *Fysiognómika – zabudnuté antické umenie (pramene a interpretácie)*. Publikácia vyniká tým, že okrem obsiahlej úvodnej štúdie, ponúka nášmu čitateľovi prvý slovenský preklad Pseudo-Aristotelovho spisu s názvom *Fysiognómika* a dvoch spisov z neskoršieho obdobia, ktoré nesú *de facto* rovnaký názov (sofista Adamantios a Anonymus Latinský).

Fysiognómika je termín, ktorý však nie je všeobecne známy a používaný. Pre tento starogrécky výraz existuje v slovenskom jazyku ekvivalent *fysiognómia*. „Pre to, čo sa v súčasnosti zachovalo z tohto umenia, sa dnes používa moderný termín *fysiognómia*, teda pseudoveda, snažiaca sa na základe vzhľadu či tvárových črt odhaliť skrytú povahu človeka“ (s. 5). Autori monografie Zuzana Zelinová a Andrej Kalaš sa však rozhodli používať latinskú transkripciu starogréckeho výrazu, pretože práve ten odkazuje na pôvodné spektrum významov, ktoré daný pojem zachytával, a zároveň na historické sociálnokultúrne prostredie jeho vzniku. Týmto rozhodnutím sa tak usilujú zabrániť rôznym anachronizmom, ktoré by sa mohli spájať s neskoršími konceptmi *fysiognómie*.

Hlavným cieľom monografie bola analýza starogréckeho umenia, ktoré bolo subsumované pod výraz *φυσιογνωμονία*. Pri spoznávaní daného termínu autori kladú dôraz na pôvodné antické pramene, ktoré sú venované práve tomuto umeniu. Tie definujú aj samu štruktúru obsiahlej úvodnej štúdie, pričom štúdiá svojimi interpretáciami zas *vice versa* sprístupňuje pochopenie antických textov odbornej akademickej obci aj laickému čitateľovi. Ambíciou monografie je osloviť najmä dve hlavné cieľové skupiny. Prvou z nich je širšia odborná verejnosť, či už z oblasti histórie filozofie, klasickej filológie, etiky alebo filozofie mysle, zaoberajúca sa konkrétnymi filozofickými i vedeckými otázkami. Druhú cieľovú skupinu predstavuje akýkoľvek laický čitateľ, teda každý, kto prejaví záujem o text venovaný zložitým vzťahom medzi telesnou a duševnou stránkou človeka (porov. s. 6 – 7).

Publikácia vyniká prepracovanou a systematickou štruktúrou, prehľadným rozčlenením a usporiadaním jednotlivých kapitol, vďaka čomu čitateľ ľahšie pochopí

preložené originálne texty. Úvodnú štúdiu (s. 11 – 64) by sme mohli nazvať „prolegomenami“ k vybraným problémom. Tie sa koncentrujú na niekoľko hlavných tém, ktoré sú členené ako osobité kapitoly: 1) *Fysiognómika pred Aristotelom. Sókratovci, Zópyros a duša ako harmónia* (s. 11 – 20), zaoberajúca sa výskytom a používaním daného výrazu, identifikovaním charakteristických znakov *fysiognómie* a určovaním dobových názorov jednotlivých filozofických škôl; 2) *Fysiognómika – divinatio alebo racionálna veda?* (s. 21 – 28), v ktorej autori na základe dobových prameňov prezentujú argumenty v prospech toho, či išlo o vedecko-indukčnú metódu skúmania, resp. o vedecké poznanie, alebo o akýsi špecifický druh antického veštenia či predpovedania; 3) *Fysiognómika. Aristotelés verzus Pseudo-Aristotelés* (s. 29 – 40), obsahujúca dôslednú argumentáciu o autorstve daného diela, ktorá sa prostredníctvom analýzy kľúčových prvkov Aristotelovskej koncepcie a špecifických črt textu snaží zodpovedať otázku, či je možné predmetné dielo pripísať Aristotelovi; 4) *Fysiognómika a ideál strediu* (s. 41 – 46) zasa rozoberá vplyv Aristotelovho učenia o strednej miere – známeho aj z *Etiky Nikomachovej* – na práce fysiognómov; 5) *Žena – najhorší človek* (s. 47 – 52) venuje pozornosť historicko-sociálno-kultúrnemu pohľadu na vnímanie ženského pohlavia v rámci *fysiognómiky*; 6) *Adamantios a Anonymus Latinský* (s. 53 – 58) ponúka pohľad na dvoch antických autorov, ktorí sa zaoberali daným umením a ktorých diela monografia prináša prvýkrát v slovenskom preklade; 7) *Fysiognómika po Aristotelovi* (s. 59 – 64) si kladie otázku, kam sa stratilo alebo do čoho sa pretavilo toto umenie po antike a zároveň sa snaží poukázať na to, že niektoré aspekty fysiognómického umenia sa zachovali v istej modifikovanej podobe dodnes.

Zelinová a Kalaš vo svojej štúdií ponúkajú obraz antiky, ktorý inšpiruje aj dnes a takpovediac preniká až do súčasnosti. Zaujímavým príkladom je povedzme prenesenie pozostatkov antickej *fysiognómiky* do súčasnej kriminológie či forenznej psychológie. „Na druhej strane sa fysiognómia využíva aj v praxi – ide predovšetkým o odborníkov na neverbálnu komunikáciu, ktorí dokážu svoje poznatky aplikovať v rozličných pracovných oblastiach, ako je napríklad terapeutická prax či kriminalistika“ (pozri kapitolu *Fysiognómika po Aristotelovi*, s. 59 – 62).

Najväčšiu časť publikácie tvoria sprístupnené originálne texty s ich slovenským prekladom (kapitoly *Pseudo-Aristotelés; Fysiognómika, Adamantios; Fysiognómika, Anonymus Latinský; De Physiognomia liber*, s. 65 – 253).

Monografia okrem úvodnej štúdie a prekladov antických diel obsahuje aj prehľadný a veľmi precízny poznámkový aparát pod čiarou, ktorý rozširuje a dopĺňa poznatky o danej problematike (napr. fysiognómike), poskytuje informácie pre lepšie porozumenie textu, odkazuje na ďalšie problémy či ponúka širokú paletu sekundárnej literatúry k vybraným témam. Jednoznačným prínosom diela, ako aj ukážkou

odbornosti autorov je fakt, že sprístupnili preklady antických prameňov z oblasti fyziognómických skúmaní nielen slovenskému, ale aj českému čitateľovi, pretože texty *Anonymus Latinský* a *Adamantios* neboli preložené ani do českého jazyka. V českom preklade je dostupná len prvá kniha Aristotelových *Fysiognómonik* od Tomáša Víteka.

Väčšina filozofických či dejinno-filozofických interpretácií, ktoré monografia Zelinovej a Kalaša prezentuje, je jasných a zrozumiteľných. Výnimku predstavuje azda len malá metodologická nejasnosť. Autori v úvodnej štúdií formulujú názory, ktoré vytvárajú isté pochybnosti v otázke argumentácie. Vzhľadom na tému, ktorá svojou indukčnou metódou hľadá spôsob na zovšeobecnenie, automaticky ostáva otvorený interpretačný priestor na kritiku predpokladov v rámci takýchto tvrdení. Autorské duo tak vznáša námietky voči zovšeobecňovaniu v súvislosti s povahovými, osobnostnými vlastnosťami či prejavmi ľudí, pričom v rámci kritiky používajú technicky rovnakú argumentačnú metódu. V tomto zmysle, napríklad v kapitole *Žena – najhorší človek* (s. 47 – 52), poukazujú na nedostatočnosť či predpojatosť zovšeobecňovania či už ženskej povahy, alebo postavenia ženy v spoločnosti „len“ na základe telesných črt, pričom však občas nie je jasne formulované, či ide o kritiku spojenú s historicko-kultúrnym kontextom, alebo o kritiku neadekvátnosti indukcie, resp. vyvodenia záveru podľa čisto telesného aspektu. V takom prípade sa prekrývajú argumenty ohľadom predsudkov a induktívne vyvodených tvrdení s hodnotami tej-ktorej doby. Inými slovami, autori formulujú svoju kritiku zovšeobecnenia na základe indukcie, ktorá sama tvrdí, že existujú určité zovšeobecnenia fungujúce napríklad v kriminológii, pričom sociálno-kultúrna rovina istej doby nemá s daným zovšeobecňovaním nič spoločné. Táto naša kritika však vyplýva z charakteru *fysiognómoniky ako takej*, pretože jej chyba dostatočná špecifikácia a exaktná metóda.

Z formálneho i štylistického hľadiska bezchybnej publikácii možno vytknúť azda len jediné. Hoci kladne hodnotíme používanie starogréckej terminológie, ktorá pomáha čitateľovi pochopiť štruktúru pojmoslovia, s akým antickí autori pracovali, a dotvárajú tak živý obraz antického sveta, v niektorých vetách chýba preklad uvedených gréckych slov. Tie síce nadväzujú na celkový kontext výkladu, no absencia prekladu či vysvetlenia významu môže laickému čitateľovi spôsobiť komplikácie pri pochopení argumentácie. Napríklad: „Podľa Adamantia je fyziognómika τεχνη“ (s. 23), pričom sa nedozvieme, čo to vlastne to *techné* bolo. Nasledujúci text totiž odkazuje len na časť literatúry.

Na záver možno konštatovať, že dielo *Fysiognómionika – zabudnuté antické umenie (pramene a interpretácie)* si zaslúži uznanie nielen za svoju odbornosť, prehľadnú štruktúru či sprístupnenie problematiky prostredníctvom prekladov originálnych textov, ale aj za zaujímavé interpretácie a analýzy všetkého, čo mohol skúmaný výraz

fysiognómika označovať. Publikácia ponúka aj estetický zážitok v podobe sprievodných grafických ilustrácií od akademickej maliarky Zuzany Hložníkovej, ktoré podnecujú u čitateľov predstavivosť a fantáziu. Ide o vsutku exemplárne dielo, venované problematike antického sveta a jednej z jeho záhad – umeniu zodpovedať otázku, či môžeme na základe pozorovania telesných čŕt a prejavov človeka spoznať jeho charakter.

Dávid Kurák

Dávid Kurák
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta
Katedra filozofie a dejín filozofie
Gondova 2
811 02 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: kurak5@uniba.sk